

mjenu, a ne smijemo smetnuti s uma ni to, da je načelo postojanosti jedno od osnovnih načela, kojima se upravljaju pravopisi kulturnih naroda.

Na pitanje o razlici u značenju pridjeva *materinski* i *maternji* može se s Akademijinim Rječnikom u ruci odgovoriti, da jedan i drugi pridjev znače isto. Po primjerima iz književnih djela vidi se, da oba ova pridjeva dolaze kao atributi uz imenicu *jezik*, i to *materinski* na pr. u Glavinica, Lastrića, Knezovića, Reljkovića, Pavlinovića, a *maternji* u Rajića i Karadžića. A tako je to i u naše dane i u književnom i u govornom jeziku.

Ovaj naš čitalac, koji je željno očekivao prvi broj »Jezika« i pročitao ga s najvećim interesom, kao da ne voli jezične dvostrukosti. Među ostalim njemu se čini, da bi bilo bolje odlučiti se za oblike *nisam*, *nisi*... i napustiti oblike *nijesam*, *nijesi*... A to ne možemo, jer su i jedni i drugi likovi i pravilni i prošireni, pa svakom piscu stoji na volju, da se služi onima, koji su mu draži. Slično tome, iza zanijekana glagola ne mora uvijek dolaziti genitiv, nego može oštati i akuzativ objekta. Čak se smatra, da je upotreba toga t. zv. slavenskog genitiva običajnija

u starijih nego novijih pisaca. Dobro je dakle i s genitivom: *Dogovor kuće ne obara*, ali je pravilno i s akuzativom, kao što pokazuje Daničić u ovom primjeru: *Što mi ne oprostiš grijeh moj i ne ukloniš moje bezakonje?* A za zamjenice u srednjem rodu mnogo je običniji akuzativ nego genitiv: *Ne vidite li vi to?*

Za dublete *jezični* — *jezički* lako je utvrditi da se prvi lik više upotrebljava u zapadnih, a drugi više u istočnih pisaca. Pritom se očituje tendencija, da *jezički* znači *lingvistički*, a *jezični* svojstvo jezika. Za *klasični* i *klasički* može se reći da su već postepeno dobili različna semantička obojenja. Za nekoga kazujemo da je student klasičke filologije, a za »Fausta« tvrdimo da je klasično djelo svjetske književnosti. Tako se i studenti klasičke filologije sastaju u klasičkom seminaru, a Karasova smrt u rijeci Korani klasičan je primjer bespomoćnog položaja umjetnika u kapitalističkom društvu. O tome je pisao prof. Maretić u 14. knj. »Nastavnog vjesnika« ističući, da je nastavak *-ičan* nuždan, samo kad se naznačuje svojstvo (*ekonomičan čovjek*, *energična borba* i sl.).

Lj. J.

OSVRTI

Aleksandar Belić: *Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika*, Beograd 1950., str. 546.

Potkraj godine 1952. izišlo je u izdanju beogradske »Prosvete« prvi put poslije Oslobođenja novo, dopunjeno i ispravljeno izdanje Belićeva »Pravopisa srpsko-hrvatskog književnog jezika«, kojemu je prvo izdanje priredio isti pisac godine 1923. Teoretski dio ovoga Pravopisa obuhvaća 120 strana, a pravopisni rječnik 415 strana, što već samo za se govori, kako se rječnik znatno proširio prema prijašnjim izdanjima. Značajna je promjena prema prijašnjim izdanjima Belićeva Pravopisa i

u tome, što je autor u najnovijem izdanju pored istočnoga obradio i južni govor štokavskoga narječja i što je svima riječima u rječniku obilježio i akcenat. Tako se onda u pravopisnom rječniku nalaze ne samo riječi, kod kojih može nastati bilo kakva sumnja o tome, kako se pišu, nego i riječi, kod kojih nema sumnje o pisanju, nego samo o izgovoru, naglasku. Takvih riječi ima priličan broj, na pr. *globa*, *govor*, *kamen*, *kada*, *kako*, *mrkva*, *mudrac*, *onamo*, *radost*, *rog*, *sirota*, *strahota*, *subota*, *crtež*, *curiti*, *šuškati* i mnoge druge slične, što nam dakako govori, da je povećanje rječnika u velikom dijelu izazvano ortoepskom potrebom i dvostrukim

likovima južnoga i istočnoga govora (*nepovjerenje* i *nepovjerenje*).

Na unošenje ijekavskih likova prof. Belić se odlučio stoga, što se »danas u našoj književnosti mnogo više nego ikada piše južnim (ijekavskim) izgovorom«, pa je zato i taj izgovor morao i u ovoj knjizi postati potpuno ravnopravan s istočnim, ekavskim izgovorom. U bilježenju akcenta prof. Belić se oslanjao na akcentuaciju Vuka S. Karadžića i Đure Daničića, i na »akcentat, kakav se ukorenio u beogradskim književnim krugovima«.

Nema nikakve sumnje o tome, da Belićev Pravopis vjerno odražava način pisanja u suvremenoj srpskoj književnosti i da je zaslužan u velikoj mjeri za ustaljenost njezinih pravopisnih propisa. Belićev je Pravopis već trideset godina na snazi, prihvaćen je i od škola i od ureda i od pisaca tako, da se može reći, da je način pisanja u srpskoj književnosti ustaljeniji nego u hrvatskoj. Kod Hrvata je naime kontinuitet Boranićeva Pravopisa, kojemu je postavio principe dr. Ivan Broz svojim »Hrvatskim pravopisom« godine 1892., bio prekinut u razdoblju od 1930. do 1939., kad je bio službeno uveden unificirani pravopis Ministarstva prosvjete u Beogradu. I etimološki pravopis, koji je bio propisan na okupiranom području za Drugoga svjetskog rata, također je pridonio priličan udio pravopisnoj neustaljenosti kod Hrvata.

Kao i Boranićev, tako je i Belićev Pravopis zasnovan u biti na pravopisnim načelima, koja je postavio u 19. stoljeću Vuk Stefanović Karadžić. U najvećem dijelu svojih propisa podudaraju se stoga i Boranićev i Belićev Pravopis. Ali premda se i jedan i drugi nazivaju pravopisom hrvatskoga ili srpskoga jezika, odnosno pravopisom srpskohrvatskog književnog jezika, ipak je činjenica, da Boranićev Pravopis odražava pravopisno stanje hrvatske književnosti, a Belićev srpske. Pravopisno stanje i hrvatske i srpske književnosti ne odražava nijedan od ova dva pravopisa, premda bi se po naslovu moglo

suditi, da to i jedan i drugi čine. U tome je zapravo osnovna poteškoća, na koju su nailazili svi dosadašnji pokušaji izjednačivanja hrvatskoga i srpskoga pravopisa. A prof. Belić je ovo pitanje ponovo potakao izjavom u »Borbi« 21. XII. 1952.

Kad gledamo objektivno i Boranićev i Belićev Pravopis, tada vidimo, da i jedan i drugi imaju vrlo dobrih i preciznih formulacija, jedan u ovom, a drugi u onom dijelu, ali i nedostataka, koji traže potanju formulaciju. Tako je na pr. poglavlje o refleksu jata iscrpnije i preciznije obrađeno u Boranićevu nego u Belićevu Pravopisu, a poglavlje o jotovanju u Belićevu Pravopisu. Kao što jezik hrvatske književnosti ne podnosi više Boranićeve propise o deklinaciji slavenskih prezimena s nepostojanim *e* (*Jireček, Jirečka, Čapek, Čapka*), tako će, mislim, i jezik srpske književnosti teško podnositi likove *vedžbati, vedžbač, vedžbanje*, što dopušta Belićev Pravopis iz 1952. umjesto i porred književnoga *vežbati, vežbač, vežbanje*. Ako je za priprosta čovjeka po Boranićevu Pravopisu teško pisanje stranih imena, zaista je i za školovana čovjeka teško stavljati zareze po Belićevu Pravopisu. A kao što sam za 10. izdanje Boranićeva Pravopisa u 5. broju *Hrvatskoga kola* god. 1952. skrenuo pažnju na neke netočnosti, tako se i u Belićevu Pravopisu mogu naći poneke netočnosti i nepotpunosti. Tako na pr. nije točna Belićeva konstatacija u t. 122 na str. 57. da je glas *n* tek od 1836. »sastavni deo našeg književnog glasovnog sistema«. Ako se to ističe za srpskohrvatski književni jezik, onda to svakako nije točno bar za Hrvate, koji imaju taj glas i u svome narodnom imenu od starine i na čakavskom i na kajkavskom i na štokavskom području. Tako je već 1501. »Istorija svete udovice Judit u versih hrvacki složen«, a i Dubrovnik već u 16. stoljeću »hrvatskih ter kruna gradov se svih zove« (SP V, 352), da i ne spominjemo mnoge štokavske pisce, koji i prije te godine upotrebljavaju taj glas kao sastavni dio našeg knji-

ževnog glasovnog sistema. Time dakako ne mislim poricati činjenicu, da poneki štokavski pisci prije toga vremena ne upotrebljavaju taj glas, samo želim istaći, da takva stilizacija nije potpuna, nije točna. Isto tako ne vidimo potpunosti, pa dakle ni točnosti ni u t. 156. na str. 68., gdje je izostavljeno ispadanje suglasnika *t* u skupinama *stl*, *štlj*, na pr. *rasla*, *bolešljiv*, a ne bismo mogli prihvatiti ni tumačenja na str. 74., u t. 172., da je *sedenje* i *letenje* nastalo od osnove *sēdē*, *letē*, jer se čini vjerojatnije, — kazuje nam to ijekavski govor — da je tu po srijedi disimilacija. A moglo bi se govoriti i o tome, da je rastavljanje riječi na slogove po Beličevu Pravopisu sve zamršenije, pa po najnovijem izdanju valja rastavljati *dr-htati*, *je-ftino*, *gol-fski*, pa čak i *nig-de*. A što se u t. 31. na str. 21. rastavlja *ko-rek-tno* i *ko-rekt-ni*, to ipak valja uzeti kao pogrešku pera, premda nije navedeno u Ispravicima na str. 547.

Ovo sve ne govorim zbog želje za nekim nadmudrivanjem, jer poštujem veliko lingvističko djelo prof. Belića. Ovo spominjem zato, da pokažem, kako više ljudi više vidi i kako je korisno, da u današnje dane golemog procvata našega književnog jezika i kod Hrvata i kod Srba — pravopis književnoga jezika sastavlja kolektiv stručnjaka, a ne pojedinac. Ističem to i zato, što je prof. Belić u svojoj izjavi u »Borbi« predložio svoj Pravopis kao privremeno rješenje i za hrvatsku i za srpsku književnost ili kao polaznu točku pri sastavljanju zajedničkoga pravopisa i za Hrvate i za Srbe. Ako hrvatska književnost ima svoj pravopis i srpska svoj, tada je pravedno jedino to, da za novi, zajednički pravopis budu polazna točka oba pravopisa. Kako bi prof. Belić primio naš prijedlog, da za zajednički pravopis bude polazna točka Boranićev Pravopis, odnosno da do rješenja ovoga pitanja Boranićev Pravopis bude privremeno rješenje i za hrvatsku i za srpsku književnost?

Ni takav prijedlog ne bi bio pravedan, a u ovom poslu pravednost treba da bude najviši kriterij. Jer ovdje se ne radi samo o ujednačivanju pravopisa, nego u prvom redu o jačanju bratstva i jedinstva između dva jugoslavenska naroda. Nepravedno pravopisno rješenje može samo naškoditi ideji bratstva i jedinstva. Ne smijemo smetnuti s uma, da su svi kulturni narodi vrlo osjetljivi u pitanjima svoga književnog jezika. Samo zbog toga, što je bio nametnut, diktatorski, unificirani pravopis nije bio nikad ni usvojen u hrvatskoj književnosti, pa se stoga prof. Boranić vratio svojem starom tipu pravopisa, čim je popustio diktatorski pritisk. Pri izjednačivanju pravopisa na osnovu Boranićeva i Beličeva Pravopisa čini mi se da je nužno postaviti nekoliko općih načela, od kojih su svakako najvažnija ova tri: 1. načelo pravopisne jednostavnosti, 2. načelo postojanosti, koliko god je moguće, i 3. načelo tolerantnosti. Na taj način moći će se stvoriti pravopisna pravila, koja će zadovoljiti obadvije strane, i tako će se, što je osnovno, utvrditi bratstvo i jedinstvo i u ovoj vrlo važnoj grani narodne kulture.

Ipak valja istaći, da je načelo tolerantnosti prema različitim jezičnim pojavama iste vrste znatno više primijenjeno u Beličevu Pravopisu nego u njegovoj izjavi, pa zato zaista otvara nađe u mogućnost rješenja našega pravopisnog problema. U najvećem broju slučajeva u pravopisnom su rječniku dublete hrvatske i srpske književnosti priznate kao pravilne, na pr. *opći* i *opšti*, *općina* i *opština*, *svećenik* i *sveštenik*, *suvremen* i *savremen*, *suradivati* i *saradivati*, *sretan* i *srećan*, *proljetni* i *prolječni*, *utjecaj* i *uticaj*, *historijski* i *historiski*, *Atena* i *Atina*, i sl. To je zapravo jedini put, kojim se mogu izbjeći sve nepotrebne trzavice. Ako je neka riječ ili fraza usvojena u kojoj od ovih književnosti, tada ona ima »građansko pravo« u toj književnosti i ne može se iz nje izbacivati kao provincijalizam na temelju stanja druge književnosti. Tako onda ni

prolječni ni *sretan* ni *sretnik* ne bi smjeli biti dijalektizmi, kako ih je okrstio Jovan Vuković u Pravopisnim pravilima i uputstvima za pisanje ijekavskih glasovnih oblika (1949), nego usvojeni i pravilni oblici hrvatske književnosti. Princip usvojenosti u nekoj književnosti čak je jači od principa usvojenosti u kojem narodnom govoru. Kad bi tako sudio, prof. Vuković ne bi netolerantno odbacivao riječi *prehrana*, *predodžba*, *prolječ*, *posjet* i slične riječi, koje prof. Belić ne odbacuje, nego dopušta. Ni prof. Belić nije doduše uvijek potpuno izjednačio ove dublete, pa mu se *srećan*, *prolečni*, *proliv*, *st'cati* i dr. čine običnije i pravilnije riječi nego *sretan*, *prolječni*, *prolječ* i *st'jecati*, ali ove posljednje ipak ne odbacuje kao nepravilne. Tu je on dakako bio pod utjecajem srpske književnosti ne uvažavajući dovoljno općenitu upotrebu ovih riječi u hrvatskoj književnosti. Ako lingvisti, koji poznaju i zakonitost i nezakonitost jezičnih pojava, ne budu širokogrudni u ocjenjivanje takve građe, što onda možemo očekivati od nestručnjaka, koji su često pod utjecajem nenaučnih mišljenja? I kako ćemo onda doći do rješenja ovih pitanja u cjelini, kad zapinjemo na takvim sitnicama? A o akcenatskim dubletama i uopće o akcentima pravopisnog rječnika bit će govora u posebnom članku, jer to zahtijeva potanju analizu.

Što se tiče refleksa jata u ijekavskom govoru, ono je u Belićevu Pravopisu nešto drugačije formulirano nego u Boranićevu, na pr. *greška*, *sljedeći*, *svjetlo*, *rječni*, *mlječni*, *pregled* i *prijegled*, *pregor* i *prijegor*, *preglas* i *prijeglas*, *prevod* i *prijevod*, *prevoz* i *prijevoz*, *preskok* i *prijeskok*, pa se i u tom području razvijaju nove dublete, koje stavljaaju na dnevni red potrebu pretresanja čitavog toga problema u cjelini.

Svakako, Pravopis prof. Belića bogatstvom građe i povećanom tolerantnošću prema različitim jezičnim pojavama predstavlja znatan napredak prema prijašnjim Belićevim Pravopisima. A kako su i oba

poslijeratna izdanja Boranićeva Pravopisa, koja nisu nipošto samo preštampana prema izdanjima iz 1928. i 1941., upućena u tom pravcu, možemo reći, da se i na jednoj i na drugoj strani očituju jasni znakovi približavanja, međusobnog postojanja i naučne širokogrudnosti.

Ljudevit Jonke

Naš jezik, knj. III., svez. 7—8 i 9—10

U 2. broju »Jezika« osvrnuli smo se na III. knj. »Našega jezika«, svez. 1—2, 3—4 i 5—6. U ovome broju osvrnut ćemo se na svez. 7—8 i 9—10 (Beograd 1952). U tim svescima napisao je prof. A. Belić dva članka: »Za dobar književni jezik« (članak opće prirode, 223—225) i »Jugoslavija i srodne izvedene reči« (287—290). Drugi je članak zanimljiv i za naše krajeve, jer pisac dokazuje, da je pridjev *jugoslovenski* izvorniji nego *jugoslaven-ski*. Taj pridjev bi po njemu u južnom govoru morao glisati *jugoslovenski*. Pisac stoji na ispravnom stanovištu, ali je kod nas na zapadu u običaju pridjev *jugoslavenski* i od njega stvorene imenice *Jugoslaven* i *Jugoslavija*, što se nikako ne protivi duhu našega jezika. M. Stevanović u članku »Neki akcenatski dubleti« (126—241) iznosi mnoge primjere, u kojima se narodni govori, Vukova i Daničićeva akcentuacija i suvremeni književni jezik ne slažu. U drugom članku »zamaškirati, zakamufilirati..., skoncentrisati« (303—308) Stevanović polemizira s Markom Carom, koji misli (Naš jezik II, 1934, str. 12.), da je glagol *skoncentrisati* nepotreban i nemoguć pleonazam. Stevanović potkrepljuje brojnim primjerima iz književnosti, da glagol *skoncentrisati* ima nekoliko posebno značenje perfektivno upotrebljenog glagola *koncentrisati*. B. Milanović u članku »Oblik zavisnih padeža deminutivnih imenica na -ce...« (242—258) na temelju primjera iz književnih djela i gramatika pisanih na srpskoj i hrvatskoj strani dokazuje, da se u imenica tipa *burence*, *vretence* sve češće kosi padeži